

КИЧЭЭНГЕЙНИ САЛЫР ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

СЭКП Топ Комитетти партийжи херек эмгелелин айтырыгларына доктаамал салгы салып, ол ажылды улам экижидерин партия организацияларындан негеп келген. Херек эмгелелинне харымсага чок чорук партийжи-организацияга ажылга багай салдары болур дээрин Топ Комитет хой удаа айтып келген. Партияментидер солун турар амгы уде үчүт болгаш өгүчтүгү чаа хевирдери, «СЭКП кезигүнгө кандидаттарын болгаш кезигүнерин үчүдүн дугайында» СЭКП ТК-нын чаа интуцияны ол негелден улам-на күштендир турар.

Амгы уде бүгү-ле партия организацияларында өгүчтөр болгаш сонгулаалар доозулган. Партия организацияларынын дуртур составында эвезин эвес чаа эштер сонгукан, ылангыча 148 чаа секретарьлар ажылдап эгелен. Оларнын хой кезинин дуржулгазы эвезин болганда, партийжи херек эмгелелин дугайында оларга сүмө кадари болу чүдүлдү автор орадалашкан.

Партия эге организацияларынын хой талаалыг ажыл-чорудулгазы азы-бүрү партийжи документтерге илереттинип турар. Партийжи херек эмгелели дареге хамыктын мурунда СЭКП кезигүнгө кандидаттарын болгаш кезигүнерин үчүдүн талазы-биле документтер, кезигү датывыры төлөзинин ведомостары болгаш оларнын өгүчтөрү, партия комитеттеринин болгаш бюрларынын база коммунистерни хуралдарнын протоколдары, коммунистерни хуу херектеринин документтери, ажил пландары, коммунистерин болгаш кезигү эвесгерин билдирешкинери, партиянын үстүк органдарында келген документтер болур. Ону өмгөлөрүнө партия организацияларын секретари харымсалгалы болур.

Партийжи херек эмгелелин кол кезин коммунистерин үчүдү болур. Коммунистерни 50-ден ашкан партия организациялар үчүтү тускай майык өзүгар кылдыр, а кезигүнерин 50-ден хой партия организациялары — бригада, цех партия организацияларынын аайы-биле афайит өзүгар бижезин хуу херек картоткаларын барымдаалап (кезигүнерге болгаш кандидаттарга агы-агы кылдыр) кылар. Партия организацияларынын барык-ла дегерейнде үчүт ычвар кылдынып турар. Хуу үчүттү картоткалары, дазыныа бүтү кезектери

нын бижитинип турар. Иччалза-даа үчүдүнү аай-башы билдирмес, хирин болгаш чече коммунистер барын беэин тывары берге партия организациялары бисте бар болгузаар-дыр. Ичгалыг организациялар коммунистерин өскөр чораны болгаш үчүтк киргенин демгелден болгулаар. Мааза Кызылдык, Улуг-Хемнин, Бай-Тайганын, ылангыча «Бай-Тала», «Тала» совхозтары болгаш Бай-Тайга райполюзун партия организацияларын чыжеке кирип болур.

Коммунистер бир организациядан өске организацияга шилтирде үчүтүн чоругу үзүндө үндүр база кир бижидип ол турар болза, чүглө ычач ол долу болгаш ыч болур ужураат. Партия эге организацияларын үчүдүн кир бижидилген секретарь болу азы оон орадалканы келген коммунистер партия биледин, (кандидат картотказын) партия райкомунун азы хооркомунун берген талонун барымдаалап кылар. Партия билединде бижидилгени бижылган, талон-биле шүшүтүрери, коммунистер болу-биле чугаалжып, беделалжары эрежок чугула. Берген талонга коммунистер үчүтк кирген үеи болгаш ажылы демгелетинген соонда негелди хире хуусаа иштинде райкомга, хооркомга дужааттыган турар. Иччалзак ону үрөп турар фактылар бар. Чыжаа, Барнык-Хемтин Бай-Тайгага келген коммунистер Александр Суруге талон-даа бербөө, партия райком-даа ону үчүтк кирип алган. Кызыл-Дар школанында партия эге организацияларын секретарь-даа оон-биле беделалашкан. А «Кара-Хон» колхозта партия организацияларын секретарь турган Д. Херек кандык-да талон чок келген Б. Кошкар-оолду партия үчүдүн кирип алган.

Партия организацияларын үчүдүнү үндүр бижидире, коммунистер өскөр чоругу чыдаганы толдарып ужураат. Ажылдан бодунун эки таразы-биле үнүп чоруп турар кезигүн азы кандидат ажылдап турган черинде чөпшөрелин алган соонда эге организацияга билдирешкинери бижир. Ол билдирешкини парткомга, партбюрога азы партия хуралына чугаалжып, партия райкомунче чорудат. Ааа ону он хонуктан эртеп иштиндир алар. Коммунистер билдирешкинин партия организацияга деткейин барып болур. Ичгалыг таварылган ол шилтирин коммунистер партиянын оон үстүк органыга че-

дир диндадыр өргелиг. Ук айтырыг шилтирлеттингенде ол өскөр чоруп болбас, партийжи салгыла-чурумга чагыртыр алар.

Өске организацияга баар чөпшөрелди алган коммунисте райком, хоорком талон баар. Оон соонда партия организацияга дагыла азы хуу үчүтүн картотказын демгелденди кылар. Чүглө 1973 чылдын дургузунда 700 хире кижиз боттарынын партия организацияларын үчүдүнү үнген, оларнын аразында талон албаач-да коммунистер бар.

Коммунистерин ажил-мергежилдин, эртембилдин, маапатканын дугайында болгаш өске-да өскерилгелери үчүтк немей бижип демгелдери партия организацияларын секретари доктаамал хайгаараар ужураат. Секретарь тускай майыктыг диндадыны бижип долдурган, ону партия райкомунче, хооркомунче чорудат. Партия документтерин солугурунга белектериде-даа азы ол солун турарнын үзүндө-даа документтер шүшүтүрүлгөзи бо ажылче чамдык партия организацияларын кошкас-салгы салып турганын көргүзүп турар. Дык хой коммунистерин үчүдүнү немеделер, өскерилгелер кир бижитинип болулаан.

Партия комитеттеринин, бюрларынын хуралдарынын протоколдары партийжи херек эмгелелин баар бир кол кезин болур. Эки бижитинген протокол — партия организацияларын ажилын култууразын база бир көргүзүп. Протоколдар партия организацияларын үчүдүнү бир хевир, партиянын үстүк органдарын эге организацияларын ажилын дугайында диндадылар. Оон дугаары чыл эгезинден эвес, а бир өгүчтүгү хуралдан даразында өгүчтүгү хуралга чедир турар. Протоколдарга хуралдын президиумунун азы даразында болгаш секретаринын фамилиялары, хуу айтырып кирип. Оон ичгалыг илеткелдин азы оон илеткелдин допчулалы бижитинер азы илеткелди болуп кожар. Санаалдар допчулалы, хура шилтири, бадылаашкын түнели база ааа кирер. Протоколга хуралдын даразында секретари ычан-ла ат салыр.

Партия организацияларын интуцияларда көрдүгөн документтерден агып папкаларын болу кылып ол болур. Иччалза-даа партийжи херек эмгелелин агып документтер-биле нарымдаткан херек чок. Эге организация секретари халажып турла, документтерин акт өзүгар кылаар. Партийжи ажылга үүрмө чүдүлүр турбас. Шын болгаш интуция барымдаалап кылган партийжи херек эмгелели — партия организацияларын ажилын чедешкининг ажилдарына бир чугула чүүл болур.

Т. ШИТОВА,
СЭКП обкомунук партийжи статистика болгаш үчүт секторунун эргелекчиси.

Коммунист Сергей Мижит — дуржулгады хойжу. Ол Эрэн районун «Коммунисте орук» колхозта ажылдап турар. Мурун хойжу чыл бурда чедип ол келген күш-ажылы беди көргүзүлгө дээр Күш-ажылдык Кызыл Туу орден-биле шаңгалган.

Хойжу Сүүр-Тейде кыштап турар. Олар-белчинрин таарыптыр ажылдар талаан-биле бодуну дуржулгазын ол кады-кожа хойжуларга чугаалган, чамдыкта колхозтуң удурткучлары-биле сүмеленип баар.

Коммунист хойжу бо чылын 100 хойдан-на түс хураганым, түс черинд бир хойдан-на 2,3 кг дүктү кыргып алдырым күдүнгөн.

ЧУРУКТА: хойжу Сергей Мижит колхоз даргазы Мижит Дүгөр-биле чугаалжып турар.

Х. ОЙДАН-ООЛДУН фотогу.

Малчынар өөредилгези

«Тывага хой ажылды улам ичгалыг херектер хемчеглер дугайында» СЭКП Тыва обкомунун Х пленумунун шилтирелерин чедешкининг күсүлде хойжуларын билдир-мергежилдин бедидери чууга. Иччалзак колхоз баштаар чери, партия организацияны хойжуларын 40 шактыг түр өөредилгезин организастан эртерген.

Өөредилгенин түңүндө ичи кизи бирги, он кизи ичгалыг класстын малчынар мергежилди чедип алган. Күш-ажылдык Кызыл Туу орденин өдөлчөк хойжу С. Мижит, хойжулар А. Арачкаа, К. Балдак олар боттарынын ажилын дуржулгазын өөрини турарына чуугаалган берген.

Мал эчкин Юрий Баланды, кол эселекчи Зайсаа Байзаай-дың лекчилери солун, ажыктыг болган.

Колхозтун хойжу бригадаларында хой малчалыг хураганал эгелен. Хойжу Му-Бора Балганын 200 хонуну хураганны межди. Хойжулар Т. Иргат, К. Балдак оларнын хойлары база хураганал эгелен болгаш чаш төл межди алдынын турар.

Ч. ДАКАА,
Эрэн район «Коммунисте орук» колхоз.

Бай-Хаакта № 585 КМК-нын Михаил Нестерович Иконников удурун тулук бригадазы эркин шилтирди 1973 чылдын планын 104,2 хуу күсүлүн, эрестинг ажылдады. Чыл түңүндө-биле кызга-даа аштырбайн, социалист чарыкка бирги черин алган, бригаданын найраалыг коллективин 100 рубльдин азы шилтирди чедип алган.

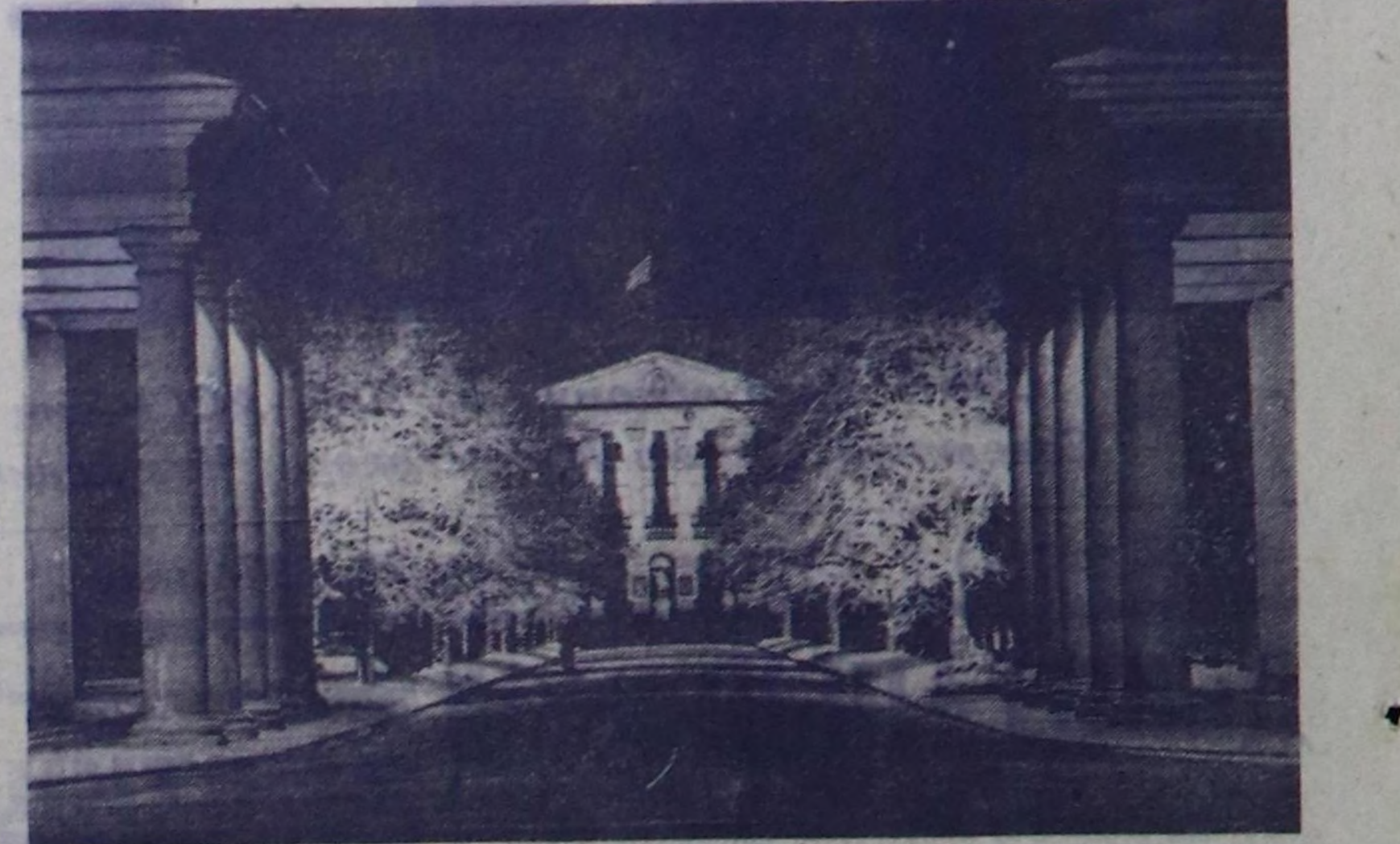
Бистин бригаданын шүтү 18 тудуугу бар. Уагү Төрүт кургузугу агы-агы булуңураалдан келген бо кижилер коллективинг өзүн тургузуп, эчсе сорулгазы

Н. ЗЛОБИНИНГ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

чангыс ажылдап турар. Благыча чоонга чаа ВЛКСМ кезигүнү турган, ам СЭКП кезигүнгө кандидат П. Реут, коммунист Э. Хасанов, фронтучу чоран хоочун ажыкчы Д. Докочаков оларга бригада чоргаларын. Нацпарлар агы-даа бол, чангыс неңи төлдери дег найраалга бүрүткен бичин коллективининг кезигүн бузууңу кызмаманды ичинди, бот-боттарында азы-дума дуузынын азынчаан бригаданы эркин чылда ССР-ин 50 чылы агыт совхозка 300 баш баяа кирер бир нагаанын. Бай-Хаакта уузу сүдүнү бажанын, ичи аал ишти чурттар шүтү 5 бажанынын ажылдагы кирип, КМК-нын бригадаларын аразында бирги черге үнөр аргалыг болдуура — дег Михаил Нестерович чуугаалган ора.

Ботра чуну немей болуру? Бир денинг ажил-иши бо кижилер алы уде Бай-Хаакта эмгек коллективинин тавал салып турар. Ол эрежок чугула тудугу оларга бузууңу таварыла эвес. Бригада бо тодардыкчы чылда орта 260 муң рубльдин тудугу ажылдарын бүрү шилдирди азыр социалист хуузагени алган. СЭКП Топ Комитетинин партияга, бүгү совет улууска Кыргырымның, «1974 чылда уузе ажил-агы планын хуусаа бетинде күсүдир дээр үчүттүр, тудугун болгаш транспорт ажылдакчыларынын Бүгү-өвүлө социалист чарыкын кылбарты дугайында» СЭКП ТК-нын, ССР-нын Министрлер Чөвүлелинин, ВПСИ-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-нын үндүрген доктаалык чал-быштыг эостерине сорул кирген ук бригаданын кезигүнери Москвадан суралгы тудугузу Н. Злобининг үлегерин элерип, бот-орулга-чарыкка шилчинип каш хонук бурунгар шилтирелен.

С. МОНГАЛ,

Октябрың чөсөкчиг тура халымкынын штаны — Смоленск. Н. ДАУМЕНКОНУҢ фотогу. (СЭТА-ның фотохромикасы).

Комсомолчулар дөткээн

Чоонга чаа ВЛКСМ-нин Монгү-Тайга райкомун Муугур-Аксы суурда комсомол организацияларын комсомолчуларын каттыккан хуралын эртерген. Олар ук хуралга СЭКП ТК-нын партияга, совет улууска Кыргырымга холбаштыр комсомол организацияларын ажилын дугайында ВЛКСМ Топ Комитетинин доктаалын болгаш ааа хамаарыштыр суурун комсомолчуларын сорулгаларын чуугаалашкан. Ааа илеткелди СЭКП райкомунун бирги секретари О. Н. Шадгар-оол кылаг.

Муугур-Аксынын комсомолчулары болгаш аныктары беш чыл планын күсүдирин шилтирлиг чымында багыт эвес ажылдаанар. Райпода Монгү Чечек секретары азы комсомол организацияларын социалист чарыктын тилектин болган. Оон-даа өске мурун хой организацияларын болгаш комсомолчуларын илеткелди-да, санал берген шилтир-даа ал турганар.

Суурун комсомолчулары ВЛКСМ Топ Комитетинин доктаалын деткешинде, бо тодардыкчы чылда 14 аныктарын мал ажилын чорударын, 4 анык малчынын элекчелди кадык киририн болгаш өске-даа немедө хуузагелерин алгалаан. Хуралдын киринчилери районун бүгү комсомолчуларында болгаш аныктарына кыргырымны хуузе алган.

Д. КУУЛАР.

Чарыштын тугунун адаа-биле

СЭКП Топ Комитетинин партияга, совет улууска Кыргырымга база СЭКП Топ Комитетинин, ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин, ВПСИ-тиң болгаш ВЛКСМ Топ Комитетинин 1974 чылдын улус ажил-агы планын хуусаа бетинде күсүдир дээр үчүттүр, тулук, транспорт ажылдакчыларынын Бүгү-өвүлө социалист чарыкын дугайында доктаамал чурт-түң үчүттүрүңу ажылдакчыларынын чогаалкчы идея-кейин, энергиян хаймыктырган.

— Партиянын Кыргырым бисти шалыпчы ажылче, бүдүрүдүгөн ажилтын бедидерин чаа-чаа куралдарын тыварыче мбодилзастап турар. Социалист чарыкка «Эвез чарыккады үндүрүп турган, хой, эки шынарыг продукцияны баар» деп девизтин адаа-биле үргүлчүлүп турар бис — деп, Ленинградтын нацпарла заводуну вице-президент И. В. Кокорев ажылчыннар хуралына чуугаалаан.

Заводтун канакчылары 1974 чылда пландан ажык 300 муң рубльдин продукциянын бээрин, күш-ажылдык бүдүрүчүлүн 25—30 хуу чедирин шилтирелен.

«Амурсталь» заводунун ССР-ин Дөди Советинин депутаты А. И. Кружаевке удурун каш ажилчылериин бригаданы мурунунда алган хуузагелерин эде көрүп, тоску беш чылдын дөрткү чымында 250 тонна металл пландан ажык бээрин шилтирелен.

Ол ычан өске-даа бригадалар чаа хуузагелерин алган. Пландан ажык 10 муң тонна канын, 3,3 муң тонна прокатын бүдүрер деп заводтун бедиктен ишти хуузагелерин мынчаар тургустуған. Заводканын металлургия заводуну Петровскинин коллектив-биле чачыл болган чарыкын уламчылар.

«Карагау» дах-иштин комбиндинин «Аксай» рудининин дагжыллары СЭКП ТК-нын, ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин, ВПСИ-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-нын доктаалын улук сопуурга-биле таныжып турар.

— Ажылдын аайы-биле мергежилди муон сонгар бедидер, ажил шагын чыдагаан чок чидер чорукту кызгар дугайында одурулар мени сонугартып — деп, аэкаваторжу Ерден Умиров чуугаалаан.

«Мураакчынын денели-биле коллективтин көргүзүп денээр» деп лозунгун адаа-биле коллективте социалист чарык калбарган. Экаваторжу бүрүзү чылда мичком кубометрден эвезин эвес дад массаын баар сорулгалы салган.

Ильчехкинин далай флорунун ажилчылари 10 муң шакты камнап алырын беш чыл планын дөрткү чымында уткуштур алган пландына көргөн. Ичгалыг бирги чарыктында чедешкининг ажилы ол хуузагелерин күсүттенип болдурун балгыткан.

«Беловодск» теплоход Александряже графиктен ичи хонук бурунгар чоруккан. «Ангел Бижеч» деп болгар теплоход база өрте чорупкан.

(СЭТА-ның мөрү).

Дүвүрөчиг медеэ

ЧУНУ БОДАП ТУРАРЫЛ?

Тазды районун «Тинилеге» совхозунда сизген-даа, силос-даа, саван-даа бар. Иччалзак ону малга бербейн баар таварылгалар бар. Чижээ, эртен чылдын декабрь 28-тен январь 2-ге чедир 225 анык инекти чөмгөбөр. Ол-ла өдө дургузунда малдын өдө аштыртылган. Оон чылдагааны мындыг. Совхозтун № 2 сут-бараан фермазын мал чөмгө сөөртүп турган «ДТ-20» деп тракторун бир дугаар фермага чорудушкан. Ону дедир аккелбөө, оон орунга өске техника-даа бербөө. Саанчылар, баяа ажаакчыларын сизген, силосту шодайга ургаш, ону чүктөп дажыглап, мал чөмгө-рип турар. Ол дугайын ферма-нын бригадирин Тумат Оолак совхозтун удурткучларында каш-даа катап чуугаалаан. Харым чок болган.

Ол чорук январь 15—16 хунеринде база уламчылан. Иччалзак инектерге чөм бербөө. Ол дугайын даргалар билдир тургаш-ла хемчег албаан.

Мындыг байдалды билдир тура, совхозтун директору А. Моргул, партком секретари Д. Дарташ, салбыр эргелекчи Е. Поселов чуну болап, кандыг хемчег алды деп ораар иргэ?

О. ХЕРТЕН.

Мал чөми төтчөглөшкюнде

«Тоора-Хем» совхоз 1973—1974 чылдарын кызынча мал чөминин тазы-биле элэн шыраак белектерди ужурашкан. Сизген, ногаан сула, силос, мал чөми тара бүрүн четчир.

Совхозтун мал чөми белекчээр бригаданын ажил-ишчилери 5757 тонна силосту селган, 200 тонна будук-бурун мал чөмин белекчээр, 400 ажил тонна арбайн, 80 тонна хире суланы мал чөминге магадлап урган.

Тожу район.

Т. ЧАТ.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ХОЙЖУЛАР АЖЫЛЫН ТҮҢНЭЭН

Баа-Хем районда «Октябрь 30 чыл» колхозтун хойжулары эртен чылда зарыктын түнелин үндүрүп, тодардыкчы 1974 чылда сорулгаларын чуугаалаары-биле Бала-дайда хуу тураалга чыгыш келгенер. Хурадын эгелери ам-даа элек боорга, ааа келген хойжулар-биле таныжып, чуугаалагы бердинис. Колхозтун хоочун малчыны, хой ажылдыг 8 чыл ажил турар Дондуп Арапчаасевич Дара тоску беш чылдын эртен үш чылдарында ажылынын дугайын биске мынчаар чуугаалаан.

— Эртен үш чылдарда түнелдерим мындыг болду: 1971 чылда төрүрү 100 хойдан 111 хураган, хой бүрүздүлөн 2,9 кг дүк, а 1972 чылда 113 хураган, 3 кг дүк. А 1973 чылда көргүзүм оон элээн күдү: 100 хойдан 97 хураган, бир хойдан 2,9 кг дүк болган. Мында чөптү чуугаалаан бар: хойлар кыраан. Кырган хойдан беди көргүзүп чедип алдыр берге дээрин хойжу бүрүзү билер.

— А бо чылын хүлээлгенер кандыгы?

— Эртен күзүн кырган хойларымын этке дуулапкан, тогулар хүлээп алдым. СЭКП ТК-нын партияга, совет улууска Кыргырым-биле, мал болгаш чер ажилынч продукцияларын бүдүрери база белекчээрин көвүдери дээр колхозтун ажил-ишчилеринин Бүгү-өвүлө социалист чарыкын дугайында доктаал-биле танышкан, бодуну мурунда ал-

ХУРАЛДАН РЕПОРТАЖ

жи эмчии болгаш өскөдөр-даа бар болган.

Комитетти малчынар уагү сонуга-биле көргөниин соонда, улаштыр хура эгелен.

Тоску беш чылдын шилтирлиг ушкү чылда колхозтун малчынарнын, ылангыча хойжуларын пачаар ажылдаанын ажил-агынын кол зоотехниги Н. Москаленко болу-нун илеткелдине тодарыг чуугаалаан. Колхозтун малчынары эртен чылдын күрүнеге 212 тонна эт салдар планын тургаш, иччаны саккан, 420 тонна сүт планын 441 тонна кылдыр күсүткөн. 242 центнер дүк планын 40 центнерин чедир бербөөн четтес болган. Хойжуларын шилдени Оюн Хуртуй-оол, Дондуп Дара, Кажин Балы-Хө олар социалист чарыкка тилекчел болуп, бедидер көргүзүлгөни чедип алган. Хойжу бригаданын 13 хойжузуна ичи кизи эртен чылын орден-биле шаңгалган. 4 кизи «Хой ажылдын мастери» деп атты чедип алган.

Колхозтун хой ажылдында бар четтестерин илеткелди-да, хуралга санал берген хойжулар-да ханызы-биле анализтеп, ону муон сонгар болдурууны хемчеглерин айтыр-канын, Нияткы-биле колхоз эр-

кен чылын 800 баш хойдан каражадан. Оон иштинде 240 баш хой элген, 386 хой чиктеп, азы самчыг-даттыган. Хойдан төл аларынын планын хойжуларын хой нуруузу күсүттөн. Кыргында мурунда 467 хой элген, чиктен ужурунда, олар кыргындага кирбөө. Иччалзак ажил-агы күрүнеге дүк садарын планын күсүттөн.

Колхоз мал чөмин чөчүрү-биле белекчээр албаанын уамындан ында кыштагалашкынын байдалы дүвүрөчиг болуп турар. Нияткын малын кыштан межди ажыраары-биле мал чөмин камнагалыг чарык-дарынын, оларын билдирг ажыл-лаарынын, харын далбайлаарынын, хойну чымы сүт-биле уауклет чок хандырарынын эрежок чугулазын хуралга малчынар чуугаалап турганар.

Хойжуларын эртен чылда социалист чарыктын түнелин ааа үндүргөн. Чарыштын бирги чери Оюн Хуртуй-оол, ичгенини — Дондуп Дара, үшүзүн — Янмаа Чижит элээр. Оларын колхоз баштаар черинин, парткомун хундулел-биктери-биле шаңгалган.

Тоску беш чылдын тодардыкчы чылы — 1974 чылда «Октябрь 30 чыл» колхозтун хойжулары даразында бедиктен социалист хүлээлгелерин алган:

Нолхозка хойнун баш санын 6400 баш чедирер.
Хой бүрүздүнөн 3,3 кг дүктү кыргып алыр.

ШКОЛА МЕРИДИАНЫНДА

АНЫЯНДАН АДЫН КАМНА

1973 чыда тарааны болгаш чер ажылынын өске-даа продуктуларын бүдүрерин болат курунуге садарын көүдөлдүр талазы-биле Бүгү-өнүктүң социалисттик чарыгына күш-ажылыны шыгарып дөш чазак шапталган алган — туржугулагы чер ажылдарынын аразында Смоленск областын школаранын 15 үстүкү классчылары бар.

Областын ортумак школарынын улуг кезинде көдө ажыл-агый мергежилик өөренирин кийрив. Оларда боттарынын тракторлары, автомашиналары бар. Машина өрөнүр, көдө ажыл-агыйн механика-аастаарынын кабинеттерин дика хей школарда тургу-гукулаан, тракторлар, көдө ажыл-агый машиналарын өредир инструкторну төмүлган. Школа башкыларыга колхозтар, совхозтарнын тускай эртемниглери дузалажып турар.

Эки организмнине күш-ажыл кичээлдери уруг-ларын өредилеге созуругу-галын бедейлп, кем болу-рун шилп алырына улуг дузаны чедирип турар.

Эге класкарга өрөнүп турган-ла, Шумаческ орту-мак школанын өреникчи-лери чер ажылдарынын хундууг, берге мергежи-линге хандыкшып, чакты-гып агалар. Ычанган оларнын чамдыктары ча-актын дээди шаптал-ларга телептик болганар. Оларнын аразында онгу класстын, комбайннын ду-лаакчыны Саша Казешин «Күш-ажылчы шыгдал» деп медаль биле шаптал-дын. Шах-мыды шаптал-ды комбайн-биле 250 гек-тар шөлдүн дүжүдүн ажгаган, Лоисик школазы-нын онгу классчы Анато-лий Болдратенков баа ал-ган.

(СЭТА-нын мөрд.). СМОЛЕНСК ОБЛАСТЬ. КӨДӨЗ БАШНЫН ЧОГААБЫНЫ Класстын төвүндө экран-да англи дил кырында би-жон текст бар. Мергежи-ледерини өстерини тода ү-биле юмчугу турар. Полта-виннада ортумак школда башкы П. М. Бадзюнин чо-гааткан «башкы-машина» шинаар ажылдап турар.

Башкы анык чогаат-чыларыны бөлүмүнүн кир-жикчилери-биле дыка хей тургузугуларын, автоматтар-ны кылган. Олар билигин хынааш, демзөөндө садыр шынарды өредир машинанын, химиктиг реактивна-лар-биле ажылдарда ажылдаар «механикти кол-ларны» кылганнар.

Техникага хандыкшып, потадылгане чүткүл Бадзи башкынын ижиндиктен анык специалистриниң озы-гай бир чакчылы болу до-гой. Оларнын улуг кезин ортумак школаны дооскан соонда трактор, комбайн башкарып, сентеде масте-рскадарынга ажылдап, кол-хоз фермаларында электро-техника-даа башкарып турарлар. Оларнын созу-галы — чогааткыч бу-биле күженишкенин ажылдаары болур.

Дуунгу школачылар, анык чогааткычылар бөлү-мүнүн киржикчилери В. Кестерев, И. Бигун, Д. Голуб физика башкыны-нын дузасы-биле төрөөн колхозунда «Авангард» деп диспетчер албаны чогаат-кан. «Авангардтын» үгө-ри-биле мынды диспетчер албанынын Ленин, Маяков-ский, Шор атыг колхоз-тарда база тургускан, ол черлерде П. М. Бадзюнин ижиндикчилери ажылдап турар.

(СЭТА-нын мөрд.). ПОЛТАВА.

КҮЖЕНИШКИРНИГ АЖЫЛДААР

Билиг-мергежи-лик-биле иштак айтыр-галарже кол кичөөнөй салды-ган.

Бирги улудунда Хову-Аксы-нын школарынын бааза-нына филиал башкыларынын семинарын организаастаан бис. Ук семинарда физика кыро-доринге школачыларың проф-фессор шилиривче улуганга ажылдарын чорудары болган тус-тус эртемгер аразында харылаалар дугайын сайгар-ган. Башкылар кичөөндө-гө олукрун, алеттердиниң талазы-биле сапал-онал со-лушкан.

Класстан дашкар акылдар-ны сайырайтгылар соруг-та-биле Бай-Хаак район-унун школарында турго-шун инструкторы семинар башкылашыгына төрөп черин өөренирге хаматары-кан материалдары аматта-ры база төрөп черин өөрөп-пү музейлериниң ажылыны ду-

гайны башкылар тугаалаш-кан. Ылангы Соснолка, Хо-ву-Аксы ортумак школары-нын музейлериниң ажылы өлп деп демелеткен.

Демаларда районун шко-ларынга химия болган фи-зика-математика олимпиа-дынн бирги ээлдөө өрктөн.

Техниктиг херисселдерини кичээлдере ажылаарыча кичөөтөй салып турар бис. Бо талазы-биле бириң шко-ларынкес чамдык ажыл-дарын чоруткан. Хову-Аксы ортумак школарында физика кабинетин дөрөш. Бай-Хаак ортумак школарында аяг-о-фон кабинетин ажылдап ае-лош.

Владимировка, Хову-Аксы, Кур чер, Элегес ортумак школары өрөдигенин бол-ган өрөдиге-ижиндикте кичөөтөй ала салгып салып турар. Ычанган ук школа коллективтеринде өрөдиге хуузу бедик. Кочетов сес

Танды районун инспектору.

А. СИДОРНИН.

ХОЙ-НИИТИЧИ ПЕНСИОНЕР

Бажынын дүүү агар берген, папка тулуу алган даягыштыг кырганын кай-бир черге далажып бар чорутурун Кы-зылга киж бо-ла көөр. Ол бола пенсионер, иденкейлиг хей-ининиң Николай Ильич Яков-дур. Назылап кырыза-даа, ол анылаада ишпап, олу орбас, ажылгыр, эрес-кежөө хевээр.

Ону Кызыл хоорайнын социал хандырыга кидилгинде пенсионерлериниң дузалаар кассаынын баштаар черининиң соотанынга беин он беш уда сонгаан.

Николай Ильич чоокта чаа сесен харлаан. Ол Тыва төп-кооптун баштайгы ажылдакчыларынн бирээс. Тывага хер-регел кооперациянын хөгжүдеринде иденкейлиг салымшык-нын кийреш, «Совет херегел кооперациянын тергини» деп херек демза-биле шапталган. Пенсиялай берген беиниң башта болуп интинини чөмөнчеленин талазы-биле хей-иниң контролунун ажылыга иденкейлиг кийржи келген.

Чижөө, бир-ле катар Кызыл-салгытын № 25 магазининиң салгыжылары арага аймаан садарын чорутурун хандып, ону айткан шагында эрте садып, эсерик кижилерге эелдер чокка берип турганын хей-ининин контролер эсерик каан. Кызыл-салгытын директоризинга ол айттырын тургузуп, бурууларга шыгыны хемгежи хулазеттирген. Аная арага аймаан садарын чорутчукан. Хоорайнын санитарыг бай-далыг өкжидер талазы-биле ажылдарга, хинадаларга ол хей улаа кийржи келген.

А. СИДОРНИН.

Чурумалдыг делгемнерже

Төрөөн Тыванын кайгам-чылыг болуду чурумал-ды, оон оонагы чертерин ма-наа чоран кижилерден мага-данас кичи чок. Олар ону Азия төрөндө бээдүг Швей-цария-дур деп, делегейде ал-даржаан каас-чараш дагаар-дыг, емнардыг Европада чурт-биле демселен турарлар. Ол таарылга эвес.

Тыва чурту аян-чорукчу-нун караанга оон көрүп көр-бөөн эдөрөг-дөө, чикти-дөөн болдурун ажылдыг көөр. Ол дээрге тайгалар карак четпес ара-ылыгы, дагалар бажында кыганын кай-даа үезинде кы-зыланы чыдар мөңгү доптар-дыг, даан-дикиттиг агын чы-дар хемнер: көрүнүчү кы-нам, деси сүтүгү көдөр; киж-изип кылган дег, чалым-чалыктары, үстүндө хараара дүвү козубес аздандан көргө-гө, кыры козубес кылаалары көөрүк шынаш, өртең өндүг оозикти ховулар: чыкылама соонка хайын чыдар аркаан-нар-ла болгой. Тур-ичени чүгө каас-чараш тыва бойдугу көөр эвес, а кол-ла чүе агы чаш Тыва-биле, оон таалтамалы, күш-ажылчы киж-илери-биле тавыжар.

Бистин республиканын кал-бак-делгем девенкэринде кан-дыг агмен, кандыг байлак чоң азарал. Тожуучу Олуге-Тайгалында азырал ивлер-биле турисчи маршрут болур. Оон бир хереван — чы-лымда Совет Эвизиленин бүгү булдунарында муң-мун ту-ристер Тыва чурту-биле та-ныжар дөш көп турары.

НЫШНЫ АРГА. А. СОДУНАМНЫҢ ФОТОТӨДҮ.

АЯН-ЧОРУКЧЫЛЫК

Чүктешкин аар, көрдүк бе, Чүү-даа бар, быдын бе? А сен база белеткен. Аян-чорук кылдымы. Аян-чорук аялар Авильво болгай-ла. Арга-даштын чымызы

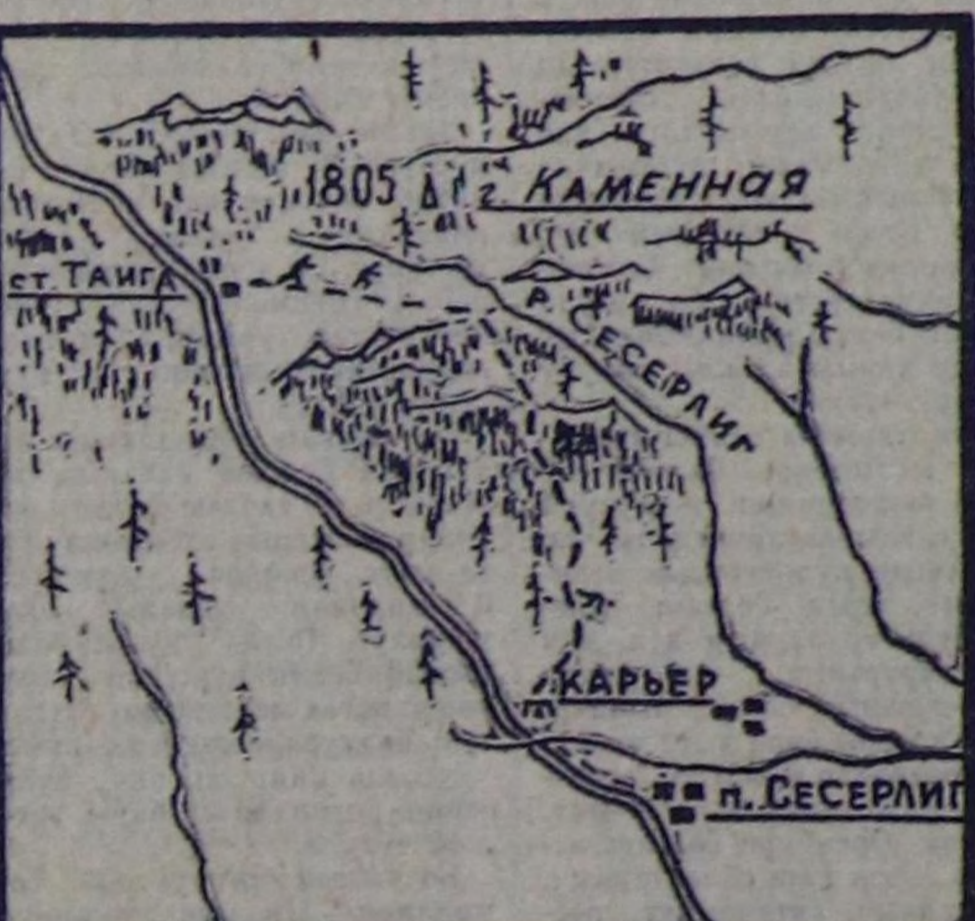
Төрөч тонуну солуг Тонугуң нотарал. А сен дүрген белеткен. Аян-чорук кылдымы. Эптериниз база Эдерттиниз алымы. Ч. КАРА-КУСКЕ.

Дыштаныр хуннуң маршруду ТАЙГА СТАНЦИЯЗЫ—СЕСЕРЛИГ

Дыштаныр хуннерде Тайга станциязыга баарга, оман-серкек хоол кирген улуг, биле кижилер ону долгаандыр шөөдө сынмышке болуулар. Мында арга аттар, чарына-нын турар хуг кара, ак хо-вед дег хар, арга-ыаш олар-ны бээр созува мынаш хаара тудуп экелеткен ол. Дышта-ныкчыларынн бир чамдык дагалар кырмыче чунгулап бар чыдарын, бир чамдык таваар салгуустан, ырай-бээр хактап турарын көөр.

Базадан кайы-даа чүкче хактап чоруп болур. Дыш-таныла хунунда хаактыг сел-гүүстөшкениг ыпактар-биле каттыжып алган, Тайга стан-циязыдан Сесерлиг чедир чо-руп болур силер. Оон марш-руду мындаг.

Станциянын муруну чооң талазында кара-полаан юстүд турар поштуг аргалы үнгөн хаак оруу бар. Маршрутту оон азелеп алган, чорутар силер. Оон-биле буаң-чартык километр эрттеринге, каала-ма орук (ол хаакка маңаа-рымын оруу-дур) солагай та-лазарже зэй бар. Силер чорутуп барбайн, оон чарыган поштуг бөлдүрбөс хаак оруун-ке кирсең, арга ишти-биле доштүгөшче үнүер. Ияй километр эртенек, орук дуга кырынга бар. Ол дээрге өкө сымлыныг уку-дур. Аная би-чи када дыштанып, арга-арыгты, долгаандыр чарак те-пес делгемни магадалар силер. Дагы куду йагтар араам-биле 500 хире метр батпаш, оон чоруту, далап чоң үш

чартык километрини эрттерге, орук иштпескен шөөгө көөр. Аная ыштаан улустугу шапак чоруту-биле каттыжа бээр. Олар чартык километр эрткен, дошту ору, ыпак чоң бөдик тей бажына үңүч көөр. Оон куду чунгулап бардыра, орук чоруту-ла кылаажыгалап тап бодис келир. Оон-биле ияй километр чорутура, орукчуларынн элесин, даш казып ап турган отыгы тавыжар. Арга алаа дооулган. Кызыл-Абаган оруу чына-карда кестүп чыдар. Муруну

чүгүнчө көрттерингерге, Сесе-рлиг суур бир километр тер-де матталып турар. Оң үш километр орукту эр-тенектерге. Дыштаныр хунда ыпчаар дыштанып алымында, келди күш-ажылчы неделя дургуза-дан серек болурунга ол чет-тир. Кызылчылар, бо туристик маршрут-биле салгуустан эр-теричерини сумелен тур бис. П. ЗВЕРЕВ, А. Филиппов тургускан.

Туристерге сүме ПОХОД ҮЕЗИНДЕ ЧЕМНЕНИРИ

Чогур үезинде шып чем-ненири туристтик күзүң болган каддын бызгалаларына юмчугу чугула. Походте алар чөмчүлүр шыгдарына таарымчалыг кыдыр бөлөктөр, оон девендик чык, земчюли бичи болур ужурау.

Походтарга аян-чорукчу хей эшеринын аргылар, ычан-ган, оон чөмчүлүк бөдик кало-ридыг, эки шынарды — бе-лектар, үстөр, угулдоотарыг, витаминерини, митералдыг дустарыг болуру чугула. Эшери алырыныг кол үде-алыш — үгөлдөгү продукттар (крупаалар, далагандыг кыганы чүддер, полагалар, картофель, чиптер) болуп үс-тер. Ол шынар эг, балык, дигаа чургулам, быштакты

баа ажылдаар. Чемни дамчыштыр турис-тик организм витаминер, митералдыг дустар-биле хандыратып. Поход үезинде де-риктик, кизин зэй дусту чидирер, ычынган бир кижини хонунта 30—35 грамм чөм ду-зун ажылдаар.

Ол ыштаан походтарда ижер суг улуг ужур-дузалаг. Ам-дырадык бүгү чорудула-рынга суг манаа-ла кыржар. Бир эвес ол чөмчүлүк бола, организм дүргөп баксыраар. Поход үезинде чөмчүлүк турист хонунта 30—35 грамм чөм ду-зун ажылдаар.

Поход үезинде чемненири-ниң чурмуун чымыгы улуг ужур-дузалаг. Хунду ийн-үнүш катан илги чөмчи чипри чугула. Кургаг чөм-биле чем-нени бөлбөс, чүгө дээрге, аян-буру ичин алырларыннан аарай берип болур. Хаактыг походтоон хунду чыгыр, колбасалыг, үстүг, чагалы бутербродтар-биле чемненир.

Арага аймааның походна анык чоң, ол тур үде кижини күш кийрин сергедиктеп, оон күзүн чидирин, колка-дып көөр. Аялгаары дога берген кижини улугларга арганы бе-рип болур.

Походте үверде чөмө хире чемни ал алгың чыккан менуу барымдалал тодара-дыр. Чемниң пуштугун шоо-лайынгаларга 2—2 кг кыл-дыр кырыкка сугарып эл-тик кылдыр бөлөгүр. Чем хайымдарыда аастыг хуш азы сапкы херек.

чүгүнчө көрттерингерге, Сесе-рлиг суур бир километр тер-де матталып турар. Оң үш километр орукту эр-тенектерге. Дыштаныр хунда ыпчаар дыштанып алымында, келди күш-ажылчы неделя дургуза-дан серек болурунга ол чет-тир. Кызылчылар, бо туристик маршрут-биле салгуустан эр-теричерини сумелен тур бис. П. ЗВЕРЕВ, А. Филиппов тургускан.

Чөмчүлүк туристик маршрут-биле салгуустан эр-теричерини сумелен тур бис. П. ЗВЕРЕВ, А. Филиппов тургускан.

ШЫДЫРАА

КОРДАКЧЫЛАР МАРГЫЛДААЗЫНГА

Шыдыраа талазы-биле деле-гей чөмчюну Р. Филлер-биле ойлаар кордакчыны шилте турар, делегей шылдыраачы-ларындын шилтинген сес трессейстер ойнап турар.

Болап эртеп он ады са-лыгларын чүгө үкү тинле-ге-биле дооулган. Борис Сидорский (СССР) үшкү бол-ган дурга (Салыга америк Роберт Биринг уттан, Апто-лий Карлов Лев Подугае-скийн тилези). Шылдыраачы-лар арамында он ады катан ужуражыр-даа болза, бир эвес Сидорский а бир улуг-тар болза, Биринге он ий-тин аразында маргылдаа оон-биле сонсап каар.

В. Корной — Э. Мекинг, Т. Петросян — Л. Портин оларны юнархы шунту хай-ым-биле доостуу турар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 26-ДА МОСКВАДАН 12.00— Дамчыдыгалар про-граммасы. 12.05 — Медвед, 12.40 — Ошугу телекору-гут. 13.10 — «Тыва алектар, ты-шылар», 12.40 — «Советская Рос-сия» солунуң шаңгалы дөөң хонкой талазы-биле делеткеш турары. СССР — Норвегия (чымыды ковалдар), 2-ги чартын. 13.25 — Ошугу телекору-гут, «Көтүлдүр күш». Музык-фильм. 14.20 — «Музыкалыг кино», 14.50 — 15.00 — Часлар. 15.00 — Ошугу телекору-гут. «Дирек амтырган делегейде», 16.00 — Ошугу телекору-гут, Совет ирларныг концерт. 16.30 — «Кижик, Чер, Оштаргай». Дамчыдыгалы Совет Эвизиленин Маадрыг, СССР-ниң ужудукчу-косома-штымы В. И. Севастьянов чорудар. 17.00 — Ошугу теле-коругут, «13 савдай» деп хей-тиндерини телетрагты. 18.00 — «Уе». Информастыг програм-ма. 18.30 — «Күздүгидир биж-илдип ал болуру» деп уран-чечен телефильмини баштай-гы көрүтүрү.

КЫЗЫЛДАН 19.35 — «Тываның неде-ля», Информастыг программа. 19.50 — Телемөздөөр.

МОСКВАДАН 20.05 — Ошугу телекору-гут, «Куба ирак эвес» деп доку-менталдыг фильмни баш-тайгы көрүтүрү. 20.30 — Лени-градтын Күрүңең доң ка-ридыга бөлдүгүн көрүтүрү. 21.30 — 21.40 — Часлар. 21.40 — Чогаалык С. Михалков — биз-тай алычымыс. 23.00 — «Уе», Информастыг программа. 23.30 — 01.00 — Эвизинда кино-комедия. «Аная ажаакчымы-биле калармы». Уран-чечен фильми.

Редактор В. С. ШАРОВИЧ.

КИНО

ЯНВАРЬ 26-ДА «НАВЬЕРЛА»: «Кижик дивел чор мөө» 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 ша-ктарда. «ПИОНЕР»: «Бешки улуду» 10.50, 15.00, 16.50, Кичиынды 8.00. «Талаалык болган мен-геижикчилер» 12.40, 18.40, 21.00 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Дагалар кий-гын тур» 14.30. «Любөө Ярына» 16.00, 18.15, 20.30 ша-ктарда. «ВОСТОК»: «Чиполадиво» 11.00, 15.00. «Хөлдүр роман» 18.40. «Т. П. Шаповалов мен мен» 16.50, 20.30 шактарда.

СИЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР

Кызылдын автошколазы үшкү класстын чолаачылар кургузунга курсантлар хү-дөөп аларын чарлап тур. Автошколага ажыл-агый-ларын чоруткан билин-биле, ол ыпкак боттары-нын күссен-биле өрөнүп болур. Кичээлдерини тыва ылга чорудар. 1974 чылдын фев-раль 5-те өрөдиге азе-лээр. Бистин адрезини: Кы-зыл хоорай, Шевченко куд-умчузу, 113 «А», тел. 34-91.

1931 чылдан бээр СЭКП кө-жүгүнү, «Торгалыг» совхозтуг пенсөөлчилерини бирөөн, үндөөлөр Түдүш Шариповна ДАСКАВЫНҢ үр болган аар араам мөзө-би-биле холбастып совхозтуг директоризы болган партком, көдө Советтин күссөмоон оон чоң төрөдөринге хамы жымдыланын өлөрөйлөп тур.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ АДРЕЗИ: 166700

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАПА УНЕР